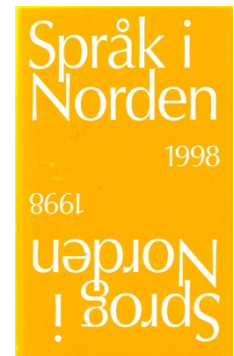

Sprog i Norden

Titel: Politisk debat i tv-demokratiet
Forfatter: Charlotte Jørgensen
Kilde: Sprog i Norden, 1998, s. 19-30
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språkråd

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Politisk debat i tv-demokratiet

Charlotte Jørgensen

Der er almindelig bekymring over den politiske debats tilstand under massemediernes indflydelse. Ikke mindst tv får skylden for den uheldige udvikling væk fra den slags seriøs politisk argumentation et sundt demokrati bygger på: Politik bliver gjort til et spørgsmål om personer, lyder beklagelserne, til mudderkastning eller til tandløs underholdning. Kritisk journalistik bliver til *revolverjournalistik* osv.

En del af disse dystre betragtninger er selvfølgelig ikke andet end de jeremiader der følger ethvert nyt medium, et udtryk for toposen om *de gode gamle dage*. Politisk argumentation har altid haft en tilbøjelighed til at blive personorienteret. Det skorter heller ikke på eksempler på grov tilsvining i tiden før tv, bl.a. i avisernes valgdækning. Den amerikanske retoriker Zarefsky har i denne forbindelse skrevet om Lincoln-Douglas-debatterne der frem for nogen har været fremhævet som forbilledlige. Han påviser at eftertidens glorificering er delvis overdrevet. De i alt 7 debatter blev holdt rundt omkring i Illinois under valgkampen til senatet i 1858. Emnet var slaveriet i territorierne. Hver debat varede 3 timer og tiltrak sig stor opmærksomhed; den mest besøgte debat havde op til 15–20.000 tilhørere – udendørs på prærien – og alle debatter blev dækket indgående af aviserne, som havde ansat stenografer. Begge kandidater benyttede sig faktisk af ufine personangreb (konspirationsargumenter), og debatterne var heller ikke et opgør mellem godt og ondt, som eftertiden har villet gøre dem til. Alt i alt ser Zarefsky dog mange kvaliteter ved debatterne. Han roser dem bl.a. for følgende: "They provide a valuable lesson in the 'micromanagement' of value conflicts under which public argument is meaningful and succesful. They illustrate succesful patterns of argument and refutation." (Zarefsky 1990, s. 244)

Dette debatempele anslår min vinkel på emnet. Inden for den brede og i almindelige tale vage betegnelse "debat" vil jeg stille ind på forensisk debat, også kaldet den formaliserede eller styrede debat. Denne traditionsrige talegenre har rødder i de athenske folkeforsamlinger og er kendetegnende for politisk argumentation i vestlige demokratier. De konstituerende elementer der udgør selve debatmodellen, fremgår af følgende definition: *En debat er 1) en konfrontation 2) efter visse formelle regler 3) af parter der argumenterer for hver sit standpunkt 4) til et givet tema 5) med det formål at opnå en beslutning hos tilhørerne* (Jørgensen 1995). Denne komprimerede definition indebærer at debat tager udgangspunkt i uenighed og tilvejebringer et sammenstød af meninger for og imod debattermaet. Man taler derfor også om konfrontationsdebatten. Denne debatmodel er det bagvedliggende mønster for de mange debatprogrammer på tv der eksperimenterer med genren og bruger forskellige debatformater. Jeg vil specielt gøre op med forestillingen om denne genre som essentielt *fjendtlig*. Min faglige tilgang er retorisk og min baggrund bl.a. at jeg har deltaget i et forskningsprojekt om tv-programmet *Bytinget* i dansk tv 1975–85 (Jørgensen et al. 1994). De i alt 37 debatter på hver en time fulgte den forensiske debatmodel helt efter bogen og kan karakteriseres som traditionel forsamlingshusdebat der er flyttet ind i tv, næsten uden tilpasning til det nye medie – meget mere "talk" end "show". Ud fra et rationelt ideal vurderede vi debatprogrammet positivt og fandt at det var et værdifuldt forsøg på at gøre tv til et forum for *deliberativ retorik*, dvs. et forum hvor offentligheden rådslår om og overvejer aktuelle samfundsspørgsmål, og hvor borgerne delagtiggøres i den politiske beslutningsproces. Når man sammenligner med senere debatprogrammer mener jeg at disse generelt er ringere mht. at give borgerne et kvalificeret politisk beslutningsgrundlag, i takt med at man lægger vægten på "mediets præmisser". Man vil bl.a. for enhver pris undgå "talende hoveder", have korte indslag og afveksling. Sammenlignet med Lincoln-Douglas-debatternes i alt 21 timers uddybende argumentation om et enkelt politisk

spørgsmål var Bytingets ene time til debattens afstemningstema kort; temaet kunne f.eks. være Skal vi forbyde rugemødre? Skal vi have direkte valg til Europaparlamentet? I forhold til den nuværende politiske dækning i tv er en time til et sådant emne dog ret længe. Det er den uddybende sammenhængende argumentation om centrale politiske spørgsmål den engagerede borger har brug for, og det er den der lades stadig mindre plads til. Ganske vist er der fortsat visse relativt lange debatprogrammer, men også disse er præget af tendensen til det kaleidoskopiske og opdelingen i små sekvenser efter princippet "over til noget andet". Muligheden for uddybende argumentation hindres f.eks. af et væld af indbudte debattører der alle skal høres og derfor afbrydes så snart de er ved at komme i gang. Eller den hindres ved at debatprogrammet springer fra tema til tema. Denne slags begrænsninger for uddybende argumentation, som naturligt nok kendetegner de velkendte afslutningsdebatter med partilederne, breder sig i stigende grad til andre debatprogrammer. Hertil kommer, specielt i valgudsendelser, ønsket om at indlægge seerspørgsmål, hvilket også gør debatten mere springende.

De mange programtyper der – gerne efter internationalt koncept – ruller over skærmen, vidner om at debatgenren passer til tv-mediet og betragtes som populært tv-stof. Problemet er imidlertid efter min opfattelse at hverken debattører eller tv-tilrettelæggere synes at tage selve genren alvorligt. Man overbetoner alt det ved debatmodellens princip om konfrontation som giver spektakulær underholdning. Man forfølger alt det negative ved sammenstødet af meninger og modarbejder det konstruktive formål, at ideen med at sætte mening mod mening er at prøve dem mod hinanden og herved bringe borgeren afklaring. Gennem denne fjendtliggørelse af genren ender vi med en debatvirkelighed der gør politisk argumentation til en verbal duel i stil med alt det værste man forbinder med sofistisk retorik, en opvisning i at "klare sig", hvilket vil sige at det på den ene side gælder for politikeren om ikke at dumme sig – hvorfor man siger så lidt som muligt om det man selv går ind

for – og på den anden slå fra sig og nedgøre modstanderen – hvorfor man siger alt for meget! I pagt hermed fastholder pressekommentarerne alle parter i en "vinder-taber-mentalitet" som ofte forveksles med retorisk overtalelseskunst. Den i retorisk forstand effektive debattør er den der vinder størst tilslutning til sit standpunkt, og det er ikke uden videre ensbetydende med den der på kort sigt scorer point på undvigemanøvrer og kunsten at nedgøre andre.

Når debattører og tv-folk ikke tager debatgenren alvorligt nok, hænger det sammen med en almindelig tilbøjelighed til at opfatte debat som en pr. definition fjendtlig handling. Også mange fagfolk der beskæftiger sig med politisk kommunikation og argumentationslære, beskriver debat som en *eristisk* teksttype (græsk *eris* 'strid') der er underlødige i forhold til *diskussionen* eller *den kritiske samtale*. Det er en tilbagevisning af denne opfattelse der er mit hovedanliggende her. Men inden jeg tager fat på denne diskussion, vil jeg først indskyde et par ord om det sprog vi anvender om debat og argumentation.

Det franske ord *débatte* betyder som bekendt også 'kæmpe, strides' og er afledt af *battre* 'slå'. En stor del af vores argumentationssprog understøtter denne etymologi med hele dets krigsmetaforik. Som Lakoff og Johnson (1980) har skildret det, er vi underlagt metaforkomplekset "ARGUMENT IS WAR": Som omtalt "vinder" eller "taber" man en debat, debattørerne er "modstandere" der "forsvarer" eller "angriber" et standpunkt, man "fyrrer et argument af" og "skyder det i sæk" osv. Tv ynder i særlig grad denne metaforik med programtitler som *Duel* og *Krydsild*, gerne ledsaget af billeder med krydsede kårder o.l. Et helt bizart indfald var her uddelingen af en pistol som præmie til den ene debattør til slut i det danske debatprogram *Konfrontation*. Den slags forstærker uden tvivl debattørers tilbøjelighed til at blive aggressive. Selv om metaforikken afspejler vores erkendelse, er det dog alt for firkantet at tage metaforikken som tegn på debattens eller diskussionens inderste natur. For det første er det en forenkling der ser bort fra metaforens særlige art. Det metaforen kan, er bl.a. det besynderlige at i

samme øjeblik vi bestemmer ARGUMENTATION ER KRIG som en metafor, siger vi i samme åndedrag: Argumentation er ikke krig! For det andet glemmer man at vores argumentationsprog er gennemsyret af andre metaforer der trækker i en modsat retning og betoner det konstruktive ved sproghandlingen. Lakoff og Johnson nævner bl.a. de to andre metaforkomplekser: ARGUMENTATION ER EN REJSE, jvf. de "nåede frem" til en konklusion, han kunne ikke "følge" hendes argumentation, den "kørte i cirkler" eller "førte i den gale retning", og ARGUMENTATION ER EN BYGNING, jvf. påstanden var "velunderbygget", argumentet var "solidt" eller så "usikkert" / "løst" at det "faldt fra hinanden" / "brasede sammen".

Vender vi nu tilbage til argumentationsgenrerne, er der en almindelig tendens til at fordele metaforikken således: Debat er destruktiv krigsførelse, diskussion er konstruktiv bygningskunst mellem mennesker.

Følgende fra en lærebog i argumentation kan anføres som eksempel på denne opfattelse (Kjøller 1980, s. 25-26):

Diskussion er der tale om, når parterne er drevet af et ønske om at nå til enighed om sandheden eller om den for alle bedste løsning på et problem. Magt- og prestige hensyn spiller ingen rolle i en diskussion.

I *debatten* derimod gælder det om at vinde en konkurrence om at hævde sit i forvejen indtagne standpunkt så godt som muligt, og dermed også om at jorde modstanderen mest muligt. Hvor det i diskussionen gælder at enhver deltager så fordomsfrit som muligt tager stilling til de forskellige argumenter som fremføres, og således ofte giver udtryk for usikkerhed, uvidenhed, og ændrer standpunkt under påvirkning af diskussionens forløb, så vil det i en debat være at sammenligne med knock-out, hvis en debattør giver efter for modpartens vigtigste argumenter.

Dette signalement vil mange sikkert genkende fra andre fremstillinger. Når man tænker nærmere over det, er det dybt problematisk. De stipulative definitioner viser sig at være overtalesesdefinitioner: Diskussion er godt og ædelt, debat ondt og beskidt. Ud fra definitionen er det umuligt at diskutere på en ufin måde, og ligeså umuligt at debattere redeligt.

Min kritik går på at debat og diskussion er knyttet til forskellige kommunikationssituationer og derfor har forskellige normer og kriterier for vellykkethed. En sådan sondring er der lang faglig tradition for. De traditionelt fremhævede hovedforskelle fremgår af denne skematiske opstilling af Klein (1991, s. 356), der bygger på den klassiske faggrænse mellem *retorik* og *dialektik*:

Bereich Kriterium	Rhetorik	politische Fernsehdiskussion	Dialektik
Redeform	abgeschlossene Rede	Rede und Gegenrede in schnellem, z.T. spontanem Wechselgespräch	
Kommunikations- konstellation	trialogisch		dialogisch
Adressat	Publikum		Gesprächspartner
Geltungsniveau	Plausibilität/Wahrscheinlichkeit		Wahrheit
Ziel	Zieg über Kontrahent durch Persuasion des Publikums		Konsensus mit Ge- sprächspartner durch Finden der Wahrheit

Den skarpe grænse mellem samtale som filosofiens domæne og enetalen som retorikkens gælder ikke i det moderne fagsystem. Men de opregnede forskelle kan stadig opfattes som i grove træk typiske for hhv. politisk debat og kritisk diskussion.

For at vende tilbage til spørgsmålet om debattens påståede fjendtlige natur springer jeg nu til den uformelle logiker Douglas N. Walton. Han tilhører den kreds af argumentations-teoretikere der kalder sig *pragmadialektikere*. De er inspirerede af den sprogfilosofiske pragmatik (læren om talehandlinger) og fører den klassiske lære om fejlslutninger (*fallacies*) videre ved

at anskue dem som brud på de normative regler der gælder for den kritiske diskussion.

Walton opstiller i flere af sine værker (1989, 1992, 1995) et system af argumenterende teksttyper, hvoraf jeg kun inddrager de tre første. Han beskriver ligesom Kjøller, men mere nuanceret, debat som en eristisk teksttype. Det gør han ved at sætte typerne *skænderi*, *debat* og *kritisk diskussion* i relation til hinanden. Skænderiet befinder sig ifølge Walton på det laveste rationelle argumentationsniveau, diskussionen på det højeste, og debat anbringes så i midten som en blandingsform (Walton 1989, s. 10):

Dialogue	Initial situation	Method	Goal
Quarrel	Emotional disquiet	Personal attack	'Hit' out at other
Debate	Forensic contest	Verbal victory	Impress audience
Persuasion (critical discussion)	Difference of opinion	Internal and external proof	Persuade other

Også denne opstilling finder jeg problematisk. Ligesom hos Kjøller sker der en sammenblanding af en normativ og en deskriptiv tilgang – en metodisk fejl jeg i øvrigt mener er hyppig i den slags skematiske opstillinger hvor man fordeler modsætningspar så alle de positive ord står i kolonnen med ens faglige hjertebarn og alle de negative i den anden. I Waltons skema beskrives diskussionen som den ideelt set *bør* være, debatten som den ofte faktisk *er* i den praktiske virkelighed. Ordene der karakteriserer debat, afslører en negativ holdning: at *søge* en "verbal sejr" og "imponere" et publikum kan aldrig være et legitimt mål. Hvorfor skulle en debat som Bytinget ikke tage udgangspunkt i meningsforskel som den kritiske diskussion, også kaldet "persuasion dialogue"? Og hvorfor i al verden forbeholdes det diskussionen at *søge* overtalelse når det netop er *persuasio* der ellers er retorikkens kernebegreb? Jeg bør her tilføje at

Walton øjensynlig selv har tænkt sådan; han ændrer siden debattens formål til "Persuade third party" (1992, s. 95).

Nedvurderingen af debatgenren beror efter min mening på nogle almindelige misforståelser. Jeg vil fremdrage de væsentligste her.

Det første punkt er spørgsmålet om den retoriske effekt af fjendtlighed. I Kjøllet-citatet var ræsonnementet at fordi debattøren vil overtale andre om sit standpunkt, gælder det om "at jorde modstanderen". Walton forudsætter på samme måde at eristiske virkemidler bliver brugt fordi de er stærke overtalelsesmidler. Jeg kan ikke gå i dybden med dette komplekse spørgsmål, men den positive effekt af fjendtlig argumentation kan i høj grad diskuteres. Ligesom forskellige teoretiske betragtninger man kan anlægge, taler en del empiriske resultater i den eksperimentelle persuasio-forskning for at fjendtlighed er et tveægget sværd og ofte virker negativt. F.eks. viser en undersøgelse (Infante et al. 1992) at den der indleder aggressive udfald mod modparten, ikke blot taber i troværdighed, men også bliver opfattet som ringere mht. at kunne præstere gyldige argumenter. Selv nåede jeg i Bytingsundersøgelsen frem til at det mest sandsynlige var at de få meget fjendtlige debattører der var gode til at vinde tilslutning til deres standpunkt, vandt *på trods* af deres fjendtlighed, ikke i kraft af den (Jørgensen et al. 1994, kap. 8, 9 og 20). Hvorom alting er, vil jeg lægge afstand til forhastede generaliseringer mht. den positive overtalelseeffekt af ufine midler som personangreb. I stedet mener jeg man skal betone effektens afhængighed af situationen. Som hovedregel vil jeg dog advare mod fjendtlighed fordi den ofte er en persuasiv boomerang. Men under særlige betingelser, specielt når publikum er stærkt partisk og ukritisk, kan eristik selvfølgelig virke efter hensigten. Med en sondring fra Bytingsundersøgelsen kan jeg formulere det sådan at man kan *samle* stemmer med aggressiv debatadfærd, men fjendtlighed er ikke overbevisende når det gælder om at *flytte stemmer*, og det er jo altid det det gælder om i en offentlig forensisk debat (Jørgensen et al. 1994, kap. 21).

Mit næste punkt er opfattelsen af debat som underlødige fordi den stiller sagen op i *for* og *imod*. Dette ses som udtryk for forenkling af store spørgsmål som burde give sig udslag i mange afskygninger af meninger. Hertil vil jeg sige at debat jo ikke er en velegnet argumentationstype til alle slags sager. Men der er nu engang mange spørgsmål i politisk debat som kun kan afgøres sådan. Debatmodellen er typisk beregnet på *advokerende* spørgsmål, og de er i det politiske liv ofte sådan at der kun er et alternativ. Som Christian Kock har udtrykt det, kan man kun diskutere om man skal bygge en Øresundbro eller ej; en halv bro kan man ikke gå ind for. Men derfor kan man selvfølgelig godt argumentere nuanceret for sit standpunkt. Den gode debattør giver jo netop indrømmelser, i modsætning til den fjendtlige der får de frelste til at huje, men ikke rækker ved nogen andre.

Konfrontationsprincippet hører sammen med det tredje punkt, nemlig debattørerne fastlåste position, der gerne anføres som tegn på debattens eristiske natur. Som Walton fremhæver, bygger både debat og diskussion på *opposition*, som ikke uden videre kan ses som noget destruktivt. Han sonderer her mellem god, konstruktiv partiskhed og dårlig, eristisk partiskhed, en hårfin grænse som overtrædes når man står fast på sit og ikke er villig til at lade sig overbevise om modsynspunktet, uanset hvor gode argumenterne er. Han fremfører at eristisk partiskhed er kendetegnet ved at udfaldet er bestemt på forhånd (1992, s. 157). Eftersom debattørerne i en forensisk debat netop bliver ved at forsvare deres standpunkter, slutter han, er debat en eristisk argumentationstype. Han overser her debattens *triologiske* karakter. Udfaldet er jo ikke afgjort i en debat fordi debattørerne ikke vil lade sig overtale af hinanden. Det er op til publikum at træffe en beslutning. I diskussionen er kommunikationen meningsløs hvis ikke parterne er villige til at flytte sig eftersom hele formålet med den kritiske diskussion er at nå til enighed sammen om et tvivlsspørgsmål. I den politiske debat er målet ikke at fjerne al tvivl. Man debatterer ikke spørgsmål som det er muligt at opnå fuld enighed om. Man debatterer ifølge

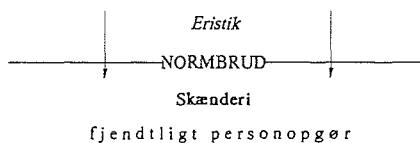
Charlotte Jørgensen

det deliberative ideal fordi der må træffes en beslutning på det foreliggende grundlag i en sag hvor meningene er delte, ud fra den betragtning at ingen sidder inde med den endegyldige sandhed. Og her er kommunikationen ikke meningsløs fordi debattører står fast. Det ville den derimod være hvis ingen blandt publikum er villige til at lade sig overbevise af de to parter argumenter.

Waltons beskrivelse fører, ligesom Kjølbers, den urimelige betragtning med sig at der i sidste instans ikke er nogen forskel på at debattere og diskutere: En debat er kun vellykket, hvis den lever op til diskussionens krav. Den kan med andre ord kun blive legitim, hvis debattøren argumenterer som om han deltog i en diskussion. Men det er jo det samme som at tvinge ham til at træde ud af den rolle debatsituationen tildeler ham.

I stedet for som Walton at beskrive debat som en laverestående form for argumentation end diskussionen vil jeg placere de to forskellige genrer på linje med hinanden (Jørgensen 1995, s. 28):

	Debat	Diskussion
	persuasivt argumenterende	
Konstellation:	trialogisk	dialogisk
Addressat:	publikum	modpart

Begge hæver sig over skænderiet, og debatten har sin egen idealmodel ligesom den kritiske diskussion. Dette ideal er også forbundet med en forestilling om rationel argumentation som står i modsætning til skænderiet.

For begge genrer gælder at hvis vi ser på praksis, er virkeligheden ofte langt fra idealet. Det er nemlig ikke kun i debatten

man er tilbøjelig til at lade argumentationen udarte til et skænderi. Det gælder så sandelig også den kritiske diskussion, som netop ofte bliver til eristik når f.eks. akademikere tillader sig de meste perfide angreb og synes mest optaget af at "imponere" andre. Hvorfor skulle man ellers have udviklet læren om fejlslutninger?

Måske synes jeg at være kommet langt fra spørgsmålet om den politiske debats udvikling på tv. Pointen er naturligvis at hvis Walton, Kjølner og mange andre har ret i at debatgenren er fjendtlig som sådan, så afslører de mere og mere hårdtslående debattører jo debattens sande væsen. Så får vi i hvert fald ikke flere af den slags forensiske debatprogrammer på tv der giver mulighed for uddybende frugtbar politisk argumentation.

Endelig vil jeg runde af med et par ord om relevansen af mit anliggende for sprognævnensarbejde. At gøre sig forholdet mellem *diskussion* og *debat* klart og have et nuanceret synspunkt herpå kan ikke blot være nyttigt i forbindelse med borgernes eventuelle spørgsmål om brugen af disse ord. Få emner kan vist føre til så ophedede meningsudvekslinger som sproget. Fagfolk er tilbøjelige til i et akademisk hovmod at mene at de kun fører saglig diskussion, mens lægfolk gerne kaster sig ud i de mest fjendtlige debatindlæg. Måske ville det være givtigt hvis begge parter tænkte mere over hvornår lejligheden er inde til diskussion eller til debat. Og den almindelige sprogdebat kunne kun vinde ved at flere forstod at man kan argumentere om sproget uden at skændes.

Litteratur

- D.A. Infante, K.C. Hartley, M.M. Martin, M.A. Higgins, S.D. Bruning & G. Hur (1992): "Initiating and Reciprocating Verbal Aggression: Effects on Credibility and Credited Valid Arguments". *Communication Studies* 43, s. 182-190.
- Charlotte Jørgensen (1995): "Debattens væsen og uvæsen: Om fjendtlighed i offentlig debat." *Retorik Studier* 10.

Charlotte Jørgensen

- Charlotte Jørgensen, Christian Kock og Lone Rørbech (1994): *Retorik der flytter stemmer. Hvordan man overbeviser i offentlig Debat*. København, Gyldendal.
- Klaus Kjølner (1980): *Gode grunde? Introduktion til argumentationsanalyse*. Elevhæfte. København, Gjellerup.
- George Lakoff & Mark Johnson (1980): *Metaphors We Live By*. Chicago, The University of Chicago Press.
- Douglas N. Walton (1989): *Informal Logic: A Handbook for Critical Argumentation*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Douglas N. Walton (1992): *Plausible Argument in Everyday Conversation*. Albany, State University of New York Press.
- Douglas N. Walton (1995): *A Pragmatic Theory of Fallacy*. Tuscaloosa, The University of Alabama Press.
- David Zarefsky (1990): *Lincoln, Douglas, and Slavery. In the Crucible of Public Debate*. Chicago, The University of Chicago Press.